

до које је дошло средином 30-их кроз тзв. „затворску едукацију“, односно својеврсно партијско школовање током година проведених на робији, фаза некритичког односа према „првој земљи социјализма“ и директног учешћа у изградњи култа Стаљинове личности у Југославији. Види се Милован Ђилас као „идеолошка песница“ партије, поборник соцреализма у уметности, човек „тврдых идеолошких ставова“ склон „неодмереном величању“ СС-СР-а и Стаљина. Велика пажња посвећена је прелому из 1948/49, Ђиласовом раскиду са стаљинизмом и улози коју је имао у осмишљавању нове партијске линије и у њеном пропагирању у земљи и у иностранству. Чињеница да је тако пуно простора у књизи о Ђиласовим међународним активностима посвећено његовом идеолошком стасовању и трансформацијама такође говори о карактеру југословенске спољне политике и о томе колико је идеологија била значајан фактор у њеном обликовању и образлагању.

Монографија *Титов емисар Милован Ђилас* говори и о појединцу који је са 33 године, отпутовавши у Совјетски Савез 1944, први пут напустио границе Југославије, да би у наредних десет година, поред Москве, обишао источноевропске престонице, западне метрополе, стигавши чак до Бурме, Индије и Пакистана. Другим речима, она говори о човеку који је идеолошки формиран до своје тридесете године, али чије су се представе о спољашњем свету, о Совјетском Савезу, Истоку и Западу базирале на теоретским постулатима, не на пракси, да би између тридесете и четрдесете године проживео процес кроз који је стечено практично искуство почело разграђивати теоретске постулате у које је до тада веровао.

Наталија ДИМИЋ ЛОМПАР

Nikola Mijatov. *Sport u službi socijalizma: Jugoslovensko iskustvo 1945–1953.*

Beograd: Institut za savremenu istoriju, Čigoja štampa, 2020, 511.

Монографија Николе Мијатова, научног сарадника Института за савремену историју, *Sport u službi socijalizma: Jugoslovensko iskustvo 1945–1953.* за основу има истоимену докторску дисертацију одбрањену крајем 2019. на Филозофском факултету у Београду. Колега Мијатов у фокусу свог интересовања има историју идеја, дисиденте и дисидентске покрете у социјалистичким земљама, историју спорта и историју и филозофију борилачких вештина. Након књиге *Милован Ђилас и европски социјалисти 1950–1958.* из 2019. године, ово му је друга монографија која је изашла у издању његовог матичног института.

Ова књига о спорту у служби социјализма састоји се од предговора, увода, пет поглавља, закључка, прилога и списка извора и литературе.

ре. Поглавља су подељена на више потпоглавља, која олакшавају праћење излагања. Почетак сваког поглавља илуструју карактеристични цитати из извора. Изабрана тема је нова у српској историографији и до сада није била детаљније истраживана. Хронолошки оквир обухвата првих осам година социјалистичке Југославије након завршетка Другог светског рата. Док је избор почетне године логичан, избор крајње границе истраживања Мијатов објашњава тиме да се ради о години „јасније идеолошке и геополитичке оријентације Југославије јер управо тада процес формирања самоуправљања и несврстаности добија значајно на динамици“. Током истраживања аутор је анализирао велики број извора, у пет домаћих архива, који су често фрагментарно сачувани. Оно што посебно обогаћује монографију јесте употреба усмених извора, првенствено оних који су настали радом новинара Мирослава Нешића, од којих је коришћено близу тридесет интервјуа. Аутор је лично интервјуисао недавно преминулог професора Павла Опавског који је био значајан актер у сфери спорта у времену о коме се говори. За похвалу је коришћење широке стручне и теоријске литературе, која значајно обогаћује рад.

У Предговору (стр. 9–16) Мијатов је, као што је то и обичај, објаснио методолошки приступ теми и критички се одредио према постојећим изворима и литератури. У Уводу (17–65) се говори о феномену спорта, а аутор као радну дефиницију прихвата ону из Европске спортске повеље у којој се каже да „спорт чине сви облици физичке активности, који кроз неорганизовано или организовано учешће, имају за циљ изражавање или побољшавање физичке способности и менталног благостања, стварање друштвених односа или постизање резултата на такмичењима свих нивоа“. Што се тиче класификације спорта, наводи се подела на рекреативни, школски, аматерски и професионални. Након његовог теоријског сагледавања из више углова, аутор се накратко осврће и на спорт у Краљевини Југославији, где се као доминантна анализира соколска организација. Као посебно важан период истиче време владе Милана Стојадиновића, коју симболично означава „победом спорта“. У наставку се говори о дезинтеграцији југословенског спорта након оснивања Бановине Хрватске, као и о спорту у окупираној Југославији након почетка Другог светског рата.

У првом поглављу Спорт у служби „диктатуре пролетаријата“ (67–94) анализирана је идеолошка основа коју је партијски врх тражио у делима Маркса, Енгелса и Лењина. Мијатов закључује да је Маркс поставио „угрубо“ основе социјалистичке физкултуре коју су обухватили „свестраност, масовност и каузалност развоја ума од тела“. Време Лењина и формирања прве социјалистичке државе довело је до ситуације да се постојеће идеје конкретизују и преточе у дело. Као идеје које су формирале совјетски спорт наводе се: марксизам, руско народњаштво, Лезгафтов модел, Чешки соколски покрет и теорије Сеченова и Павлова. Наведено је доживело даљу разраду у време Стаљина, што је посебно важно јер су те тековине служиле као модел за развој југословенског спорта до 1948. и сукоба са ИБ-ом.

У другом поглављу Идеје нове физкултуре 1945–1953. (95–195) конкретно се анализирају замисли које је партијско и државно руководство имало у области спорта у првим годинама након успостављања власти. Изворишне идеје југословенског социјалистичког спорта аутор види у совјетској физкултури, народним спортовима, југословенским соколима и спорту владе Милана Стојадиновића. На наведено накнадно је, након сукоба са Источним блоком, додат и утицај западног модела спорта. Као кључне идеолошке карактеристике новог спорта Мијатов издваја: социјалистичко југословенство, масовност, свестраност и доступност и оне су свака понаособ анализирани. Као посебан феномен издвајала се Титова штафета, коју аутор с правом види као један „екстреман пример где се спорт готово у потпуности потчинио идеолошком и у ту сврху се ангажовао“. Слетови и кросеви били су неки од успешнијих видова масовности, али су они такође инструментализовани у циљу глорификације режима. С друге стране, императив свестраности доживео је два неуспеха везана за Значку физкултурника коју је требало да освоји спортиста који се доказао кроз низ различитих дисциплина и Гимнастички савез. Југославију је, као и друге земље, заплуснуо талас успона фудбала, што Мијатов види као доказ да је земља била део света и да су се „светски процеси на њој преламали“. У наставку поглавља се анализирају и феномени као што су спорт на селу, жена у спорту и спорт ометених у развоју.

Најобимније и једно од најважнијих поглавља књиге носи назив Реализација нове физкултуре 1945–1953. (197–340) и оно нам приказује несклад који је постојао између жељеног и оствареног, односно између планова и конкретне реализације. Тежак положај разрушене земље одразио се и на материјалну базу спорта: недостајали су спортски објекти, реквизити, као и наставни и стручни кадар. Одмах по ослобођењу дошло је до оснивања нових спортских друштава, међу којима аутор посебну пажњу обраћа на спортско друштво Партизан, у коме је, по његовом мишљењу, дошло до највеће „дисторзије“ између прокламованих свестраности, масовности и доступности, и реалности у којој се примат давао појединим спортовима и појединцима. Већ у првим годинама дошло је до навијачке подељености међу југословенском популацијом, па и до изражавања на стадиону политичких ставова који су били у супротности са званичном државном политиком. У том периоду Мијатов види почетак онога што се данас назива хулиганизам. Посебно занимљив део овог поглавља је анализа кадрова у спорту и тога како се државни врх односио према самом спорту. За партију је било важније да су руководиоци клубова и савеза истакнути комунисти него да су стручњаци, а од партијаца се, према једном документу, једино тражило да „стварно воле спорт“. Пажња је посвећена и образовању кадрова, где су своју улогу имали Државни институт за физкултуру и средње физкултурне школе. Анализирајући кадровску политику у обрађеном периоду аутор закључује: „југословенским спортом завладали су дилетанти“. Додатно су обрађени школски и студентски спорт, док је посебан акценат стављен на милитаризацију југословенског спорта. Она је, с једне стране, фаворизова-

ла одређене спортске гране а постојеће милитаризовала, чиме их је квалитативно оштетила, док му је, с друге стране, повезивањем спорта са одбраном земље дала додатно на значају.

У четвртном поглављу Професионални аматери: Врхунски спорт и југословенски социјализам (341–402) аутор јасно показује одступање од прокламованих идеала и попуштање пред врхунским спортом. Професионализам у спорту је у теорији посматран као обележје капитализма, али се мало шта чинило да се његово ширење спречи. Прећутно је прихваћен професионални спорт зарад престижа земље у иностранству који се стицао на основу успеха врхунских спортиста. Мијатов након анализе поткрепљене бројним примерима закључује: „врхунски спорт био је поље на коме се идеологија југословенског социјализма преломила, и сломила“. Фаворизацију врхунског спорта свакодневно је, и поред одређених критика, чинила и штампа. У суштини, држава је сама из народа издвајала спортисте и смештала их у неку врсту елите, а одабрани су живели на рачун народа и бавили се професијом која се „коси са самим фундаментима идеологије социјализма“.

У петом поглављу Огледало државне политике, аутор наставља излагање из претходног и одмах јасно формулише повезаност врхунског спорта и дипломатије. Приказана је инструментализација југословенског спорта зарад спољнополитичких циљева. Један од занимљивих примера био је фактички бојкот Франкове Шпаније, који су спортисти спроводили чак и неким намерним поразима, не би ли се избегао сусрет са шпанским колегама. Посебно је занимљив догађај везан за Свесоколски слет у Прагу 1948. када је југословенске спортисте у возу затекла вест о Резолуцији ИБ-а. Сви присутни су се изјаснили за Југославију а својим наступом на слету, и поред одређених саботажа, извојевали су дипломатску победу. Више од игре био је и сусрет југословенских спортиста са фудбалском репрезентацијом СС-СР-а на Олимпијским играма у Финској 1952. године. У овом поглављу анализирају су и пробој блокаде Источног блока преко сарадње са Западом и спортски продор у Трећи свет почетком педесетих. Нема никакве дилеме да су југословенски спортисти у обрађеном периоду пратили линију спољне политике и били њен поуздан партнер.

У Закључку (461–467) и веома кратком резимеу на енглеском језику сумирају се резултати обављеног истраживања, уз указивање на правце за будућа истраживања у овој области. Два прилога су текст сведока дешавања и активног учесника Павла Опавског „Науци забрањен улаз“, објављен у *Политици* 2013, и Писмо Централног комитета о стању и задацима у физкултури из фебруара 1952. године. Оба прилога нам дају веома важне информације о проблемима у спорту у обрађеном периоду.

Монографија Николе Мијатова *Sportuslužbisocijalizma: Jugoslovensko iskustvo 1945–1953*. значајан је допринос изучавању историје спорта на овим просторима а биће занимљива како стручној тако и широј јавности, поготово бројним љубитељима спорта. Такође, она је и прилог бољем разумевању прве деценије живота социјалистичке Југославије и нуди одговоре на пи-

тања како је владајућа партија видела и доживљавала спорт, а како су се њене идеје и планови сударали са реалношћу на терену.

Бојан СИМИЋ

Milan Subotić. *Napred, u prošlost. Studije o politici istorije u Poljskoj, Ukrajini i Rusiji*. Beograd: Fabrika knjiga, Peščanik, 2019, 306.

Током претходних неколико деценија у европским друштвима уочљив је својеврсни *memory boom* који је Јерн Ризен (Jörn Rüsen), један од водећих савремених теоретичара историографије, означио као „повратак и освету историје у 21. веку“. Додатно подстакнута револуцијом у комуникацијама и преласком из „Гутенбергове“ у „дигиталну галаксију“, ова експанзија интересовања за различите аспекте прошлости у јавном дискурсу савремених друштава непосредно је повезана са тзв. политикама идентитета које у прошлости траже легимитацију за своје циљеве. С тим у вези, све већи значај добијају појмови попут политике сећања, политике прошлости и политике историје. Изворно настао у расправама око питања јединствености Холокауста, вођеним средином 80-их година 20. века у Западној Немачкој, а које су се, заправо, односиле на кључно питање саморазумевања тадашњих „западних Немаца“, појам „политика историје“ је, у међувремену, постао широко одомаћен у англоамеричкој друштвеној теорији да би потом стекао и глобално признање.

О појединим сегментима овог питања говори књига *Napred, u prošlost* посвећена политици историје у три посткомунистичке источноевропске земље – Пољској, Украјини и Русији. Имајући у виду да је њен аутор Милан Суботић (р. 1956), она представља логични наставак његовог интересовања за руску и уопште источноевропску тематику. По основном образовању филозоф, Суботић се током претходних неколико деценија јасно профилисао као несумњиво најбољи познавалац – у српском културном кругу иначе слабо познатог и највећим делом неистраженог – наслеђа руске политичке и друштвене мисли. Наиме, чак и летимичан увид у наслове најважнијих Суботићевих монографских радова потврђује исправност овог суда: након студије *Срицање слободе* посвећене „почецима либералне политичке мисли у Србији XIX века“ (1992), он је своја научна интересовања првенствено (али не и искључиво) усредредио на главне токове руске друштвене мисли од почетка 19. века до савремених дана. Управо су овој теми посвећене његове књиге: *Тумачи руске идеје. Студије о руским мислиоцима* (2001), *Пут Русије: евроазијско становиште* (2004), *Солжењицин: анђеоло историје* (2007), *Руске теме: месијанство, интелигенција, нација* (2013), као и две приређене хрестоматије текстова: *Будућност совјетске прошлости* (2009), која пружа увид у различите интерпетације историје